

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА СКЛАДОВА У ПРОЦЕСІ
ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ДИРИГЕНТІВSOCIAL AND PHILOSOPHICAL COMPONENT IN THE PROCESS
OF AESTHETIC EDUCATION OF FUTURE CONDUCTORS

У статті розглядаються роль естетичного виховання майбутнього диригента у закладі вищої освіти з урахуванням соціально-філософським аспектом є формування естетичної культури як такої, що проявлятиметься у здатності особистості до повноцінного сприймання, правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності, прагнення й уміння будувати своє життя та діяльність. У сучасних технологіях процесу організації виховного процесу, а саме естетичного, на засадах соціальних (соціоцентричних) та філософських аспектів, звертається увага саме до вищих духовних, моральних цінностей, виокремлюється моральний аспект особистості, для якої поняття справедливості, милосердя, толерантності, совісті, допомога іншим набувають ціннісних орієнтирів. Ось тому, згідно цього, у центр проблеми ставляться тенденції особистісних цінностей як відображення найсуттєвіших моментів практичної взаємодії людини з іншими людьми. розкриття впливу соціально-філософських складових у принципах естетичного виховання майбутніх диригентів як основи сучасної гуманістичної трансформації. Зокрема, одним із завдань цієї роботи є дослідження впливу філософської парадигми як теоретичної, так і практичної основи стратегії виховання. Гуманітарний зміст виховної діяльності у закладах вищої освіти насамперед зорієнтований на розвиток морально-сміслової сфери вихованця. Важливим завданням в естетичному вихованні є створення відповідних таких умов для студентів, які б оптимально забезпечили процес виховання такого типу особистості, де притаманне почуття людської гідності, прагнення служити людям, миролюбство, підвищена увага до чужого горя, гуманний рівень. У цьому принципі естетичне виховання розглядає як глибоке спілкування, на відміну від розповсюджених ситуативно-комунікативних контактів у розповсюдженій практиці. Обґрунтування соціально-філософських принципів формування естетичної культури майбутніх диригентів сприятиме розв'язанню низки проблем, пов'язаних з духовним розвитком особистості, професійним становленням. Перспективи подальших наукових пошуків умотивовані вивченням спеціальних принципів формування естетичної культури особистості, спроможної розв'язувати актуальні проблеми художньо-естетичного виховання молоді. Одним із провідних напрямів виховної діяльності в даному питанні відводиться естетичному вихованню.

Ключові слова: естетичне виховання, навчальний процес, соціально-філософська

складова, вища музична освіта, етика, естетика, підготовка майбутніх диригентів.

The article examines the role of aesthetic education of the future conductor in a higher education institution, taking into account the socio-philosophical aspect, which is the formation of aesthetic culture as such, which will be manifested in the ability of the individual to fully perceive, correctly understand the beautiful in art and reality, the desire and ability to build one's life and activity. In modern technologies of the process of organizing the educational process, namely aesthetic, on the basis of social (sociocentric) and philosophical aspects, attention is paid to the highest spiritual and moral values, the moral aspect of the individual is singled out, for which the concepts of justice, mercy, tolerance, conscience, helping others acquire value orientations. That is why, according to this, the trends of personal values are placed in the center of the problem as a reflection of the most essential moments of a person's practical interaction with other people, revealing the influence of socio-philosophical components in the principles of aesthetic education of future conductors as the basis of modern humanistic transformation. In particular, one of the tasks of this work is the study of the influence of the philosophical paradigm on both the theoretical and practical basis of the education strategy. The humanitarian content of educational activities in institutions of higher education is primarily oriented towards the development of the pupil's moral and meaningful sphere. An important task in aesthetic education is the creation of suitable conditions for students that would optimally ensure the process of education of this type of personality, where a sense of human dignity, a desire to serve people, peace, increased attention to other people's grief, a humane level is inherent. In this principle, aesthetic education should be considered as in-depth communication, in contrast to widespread situational-communicative contacts in widespread practice. The substantiation of the socio-philosophical principles of the formation of the aesthetic culture of future conductors will contribute to solving a number of problems related to the spiritual development of the individual, professional formation. The prospects for further scientific research are motivated by the study of special principles of the formation of the aesthetic culture of the individual, capable of solving the actual problems of the artistic and aesthetic education of young people. Aesthetic education is one of the leading directions of educational activity in this matter.

Key words: aesthetic education, educational process, socio-philosophical component, higher musical education, ethics, aesthetics, training of future conductors.

УДК 378.22:784

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.1.45>

Камінська М.І.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри музикознавства
та хорового мистецтва
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Постановка проблеми. Наскрізною проблемою виховання молоді в Україні є досить актуальною, адже сучасне покоління формується у складних соціальних, культурних, економічних умовах, у політичних суперечностях. Будь-які

засоби інформації та комунікації все частіше впливають на суспільство, а особливо на молодь. У методах пошуку виходу із проблематики сучасної освіти йде покрокова зміна у навчанні й вихованні, де насамперед ставиться людина як вища

цінність. У сучасних технологіях процесу організації виховного процесу, а саме естетичного, на засадах соціальних (соціоцентричних) та філософських аспектів, звертається увага саме до вищих духовних, моральних цінностей, виокремлюється моральний аспект особистості, для якої поняття справедливості, милосердя, толерантності, совісті, допомога іншим набувають ціннісних орієнтирів. Ось тому, згідно цього, у центр проблеми ставляться тенденції особистісних цінностей як відображення найсуттєвіших моментів практичної взаємодії людини з іншими людьми.

Формування естетичної культури відкриває можливості гармонійного поєднання у культурі користі та краси, знання та естетичного прагнення, утвердження прекрасного в людині, природі, речах, творчій діяльності, мистецтві [3, с. 82].

Уся світова цивілізація характеризується глобальною морально-духовною та соціокультурною кризою. Негативні наслідки духовного колапсу набувають глобального розповсюдження. У культурній сфері масової культури постає прерогатива змін духовних основ: зміни системи цінностей, розриву з мораллю споживацького суспільства, пошуку нових принципів життєдіяльності тощо. Естетичне виховання на цьому етапі якраз і буде тією складовою частиною виховного процесу, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини, з дотриманням соціально-філософських аспектів.

Метою естетичного виховання майбутнього диригента у закладі вищої освіти з урахуванням соціально-філософським аспектом є формування естетичної культури як такої, що проявлятиметься у здатності особистості до повноцінного сприймання, правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності, прагнення й уміння будувати своє життя та діяльність за законами краси.

Компонентами естетичної культури є: естетичні почуття – емоційні стани, зумовлені оцінним ставленням людини до явищ дійсності і мистецтва; естетичні потреби – потреби в естетичних переживаннях, спілкуванні з художньо-естетичними цінностями; естетичні смаки – здатність оцінювати твори мистецтва, естетичні явища з позицій естетичних знань та ідеалів; естетичні ідеали – соціально та індивідуально психологічно зумовлені уявлення про красу в природі, суспільстві, людині, мистецтві; художні уміння – здібності в галузі мистецтва. Усі зазначені складові поняття «естетична культура» визначають зміст і завдання естетичного виховання студентів [1].

Здатність відчувати, сприймати, розуміти, усвідомлювати і творити прекрасне – це ті специфічні прояви духовного життя людини, що свідчать про її внутрішнє багатство. Естетичне виховання спрямоване на формування здатності сприймати

дитиною прекрасне у навколишньому середовищі і мистецтві, на розвиток естетичних почуттів, суджень, смаків, умінь, творчих здібностей, потреби брати участь у створенні прекрасного в житті і художній творчості [2, с. 24].

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблематику формування естетичної культури розкрито в працях І. Беха, І. Зязюна, М. Киященко, Д. Кучерюка, Л. Левчук, Л. Масол, Н. Миропольської, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалки, В. Панченко, В. Рагозіної, О. Рудницької, О. Шевнюк, О. Щолокової. Проблема естетичного виховання у естетико-педагогічному аспекті також достатньо представлена у таких наукових дослідженнях видатних українських педагогів та діячів освіти: Е. Водовозової, П. Каптерева, С. Лисенкової, С. Русової, Е. Михеєвої, К. Ушинського. Філософсько-естетичні аспекти цієї проблеми розглядаються в наукових працях Ю. Борева, І. Гончарова, М. Киященка, В. Ядова та інших.

Метою статті є розкриття впливу соціально-філософських складових у принципах естетичного виховання майбутніх диригентів як основи сучасної гуманістичної трансформації. Зокрема, одним із завдань цієї роботи є дослідження впливу філософської парадигми як теоретичної, так і практичної основи стратегії виховання.

Виклад основного матеріалу. Неодноразово було сказано, що естетичне виховання найбільш ефективно здійснюється саме у процесі навчання, коли людина систематизовано засвоює основні теоретичні положення естетики, впорядкує власний естетичний досвід за допомогою її категоріального апарату, формує здатність активно творити й діяти «за законами краси». Особливістю процесу естетичного виховання є прямиий вплив у ході навчання естетики. Гуманітарний зміст виховної діяльності у закладах вищої освіти насамперед зорієнтований на розвиток морально-сміслової сфери вихованця. Важливим завданням в естетичному вихованні є створення відповідних таких умов для студентів, які б оптимально забезпечили процес виховання такого типу особистості, де притаманне почуття людської гідності, прагнення служити людям, миролюбство, підвищена увага до чужого горя, гуманний рівень. У цьому принципі естетичне виховання розглядати як глибинне спілкування, на відміну від розповсюджених ситуативно-комунікативних контактів у розповсюдженій практиці.

Термін «естетика» увійшов до науки в середині XVIII ст. Естетика – це цілісна система знання, яка має свої категорії, поняття та закони, вона відіграє значну роль у житті людини та суспільства.

Життя музиканта у добу класичного мислення оцінювалася, переважно, з позиції системності, визначеності й сталості, картина часу модерн представлялася, передусім, з позиції хаотичності, невизначеності і випадковості подій. Взаємини

людини, суспільства і природи останнім часом набувають нового постпостмодерного вигляду. Час постмодерну створював із наявного хаосу абсолютно нову реальність, що відповідає інформаційному суспільству. Але в нинішній культурній ситуації постмодерн, мабуть, вичерпує себе і йому на зміну приходить постпостмодерн. Експлікація саме такого сучасного світогляду поступово проникає у всі сфери життєдіяльності людей і безпосередньо впливає, у тому числі і на діяльність диригента.

Так, К. Д. Ушинський зазначав, що «кожен навчальний предмет так чи інакше містить естетичний елемент, передачу якого учням повинен мати на увазі вчитель» [7, с. 609].

У сучасній культурі загострюється протистояння відкритої масової та закритої елітарної культур. Елітарне мистецтво завжди вирішувало особливі завдання, протилежні цінностям масового споживання. Але масові переваги сьогодні концентруються у сфері розважальних жанрів мистецтва. Особливо важко доводиться у цьому плані академічним колективам, зайнятим створенням та розповсюдженням високих мистецьких цінностей: зокрема, симфонічним оркестрам, хорам.

Науковець К.В. Полянська зазначає, що «естетична освіта та виховання є гарантією успішної самореалізації особистості. Побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на людину, її духовну культуру й визначають основні напрями модернізації навчально-виховного процесу» [5, с. 164].

Провідною особистістю, яка спрямовує музичний колектив, є диригент. На ньому лежить велика відповідальність: художня, морально-моральна, фінансово-економічна. Успішний диригент – це унікальний лідер, який не лише згуртовує різноманітну множинність оркестрантів та співаків хору до цілісного творчого «організму», а й визначає шлях розвитку колективу. Перед диригентом постає проблема вибору: віддати перевагу репертуару і виконавським трактуванням, що диктуються попиту, або запропонувати нову музичну інтерпретацію, індивідуально неповторне рішення, філософське «почуття» світу, що не завжди може обіцяти матеріальний успіх і швидке масове визнання. Від точності відповіді залежить як творча доля самого диригента, а й процвітання всього музичного колективу. До того ж, актуальною залишається і тема пошуку технології сценічного успіху диригента як особистості.

Базу естетичної освіти складають соціально-естетичні цінності («людський зміст»). У них знаходяться вираження об'єктивна необхідність буття та його цілі, які диктуються розвитком суспільства і наявною життєвою ситуацією. Суть естетичної освіти також полягає і в тому, щоб забезпечити інформаційний процес пізнання міри людського

роду, процес передачі знань, образів людської діяльності, передачі й забезпечення сприйняття інформації з точки зору того, хто сприймає. Вона є осягненням укладеного в речі, явища, вчинки, теорії – змісту. Естетична освіта – це також набуття навичок, способів діяльності в сфері матеріального і духовного виробництва через формування здібностей до неї [8].

Музика самостійно доносить естетичну красу.

Структуру естетичної свідомості складають: естетичні сприйняття. Виявляються у спостережливості, вмінні помітити найсуттєвіше, що відображає зовнішню і внутрішню красу предмета, явища, процесу, відчувати радість від побаченого, відкритого; естетичні почуття. Почуття насолоди, які відчуває людина, сприймаючи прекрасне в оточуючій дійсності, творах мистецтва; естетичні судження. Передають ставлення особистості до певного об'єкта, явища. У педагогічній практиці недопустиме нав'язування учням вчителем своїх міркувань. Навпаки, він повинен допомагати їм виявляти самостійність при з'ясуванні естетичної вартості предметів; естетичні смаки. Постають як емоційно-оціночне ставлення людини до прекрасного. Мають вибіркового, суб'єктивного характеру. Стандартних смаків не існує, вони пов'язані з індивідуальним баченням і сприйняттям; естетичний ідеал. Це своєрідний зразок, з позиції якого особистість оцінює явища, предмети дійсності. Відображає уявлення про красу, її критерії. Найважливішим завданням естетичного виховання є формування і розвиток естетичного сприйняття, яке складає основу естетичного почуття [4].

Важливою складовою всебічного гармонійного розвитку особистості є естетичне виховання. Естетичне виховання – складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. Методологічними принципами естетичного виховання є: соціологія, філософія, етика. Етика – наука про загальні закономірності художнього освоєння дійсності людиною, про сутність і форми відображення дійсності й перетворення життя за законами краси, про роль мистецтва в розвитку суспільства. У процесі естетичного виховання формуються естетична свідомість і поведінка особистості.

Естетична свідомість – форма суспільної свідомості, що являє собою художньо-емоційне освоєння дійсності через естетичні почуття, переживання, оцінки, смаки, ідеали тощо і концентровано виражається в мистецькій творчості та естетичних поглядах. Естетичні почуття – особливі почуття насолоди, які відчуває людина, сприймаючи прекрасне в дійсності й у творах мистецтва. Естетичний смак та уява стає найважливішим аспектом у культурному самовдосконаленні людини. З іншого боку,

формування творчої особистості сприяє розвитку інтелектуальних здібностей. Творче та інтелектуальне мислення переплітаються в формуванні та закріпленні особистісних якостей майбутнього диригента. Успішному естетичному розвитку диригента сприяє сенсорна культура (музичний слух, почуття кольору, почуття ритму та ін), образне мислення, емоційне реагування на культурні цінності. Оцінюючи роль естетичного виховання у формуванні особистості майбутнього диригента, важливо відзначити, що творчий комплекс та естетичний смак надають позитивний вплив на розвиток певних властивостей, що входять у творчий потенціал особистості. Моральні уявлення та поняття у майбутніх диригентів сприятимуть якісній оцінці естетичної цінності. Взаємозв'язок морального та естетичного напрямів виховної діяльності актуальний у музичному середовищі. велика увага приділяється вихованню почуття прекрасного, бажання своїми руками зробити щось прекрасне, необхідне соціуму.

Соціально-філософський аспект в естетичному вихованні майбутнього диригента тісно пов'язаний з активним перетворенням життєвого простору. Творчість у цьому випадку сприятиме виявленню та реалізації можливостей власної активності, отримання задоволення від власної праці, які мають відповідати естетичним критеріям. Естетичне вдосконалення має здійснюватися згідно розвитку розумових здібностей. Створення певного естетичного продукту сприяє розвитку творчого мислення, розширення загального кругозору та культури людини, що є одним із показників соціальної активності особистості. Естетичний смак – здатність людини правильно оцінювати прекрасне, відокремлювати справді прекрасне від неестетичного. Естетичний ідеал – уявлення людини про прекрасне, до чого вона прагне, на що рівняється. Естетика поведінки – риси прекрасного у вчинках і діях людини.

У процесі естетичного виховання важливо навчити розуміти й сприймати красу. Спостерігаючи прекрасне, людина не може залишатися байдужою, вона переживає, відчуваючи любов або ненависть до спостережуваного. Під час естетичного сприймання виникають певні емоції. Завдання виховання – створення умов, які б сприяли формуванню емоційної сфери студентів. Багатство емоційної сфери людини свідчить про її духовне багатство.

У формуванні естетичної культури майбутніх диригентів є дисципліни навчального плану, які містять вивчення гуманітарних і соціально-економічних, фахових та психолого-педагогічних дисциплін, передбачають спеціальну й науково-практичну підготовку. Формування естетичної культури майбутніх диригентів відбувається за певними принципами, які являють собою основні вимоги до організації навчального процесу. Основними

принципами формування естетичної культури є загальнодидактичні та спеціальні. До перших належать: науковість, системність і послідовність, міцності, доступність, неперервність, свідомість й активність, цілеспрямованість, диференційованість, індивідуалізація, інтегративність, превентивність, гуманізм, толерантність. Другу групу становлять принципи, які уважаються пріоритетними й відтворюють сутність пізнання кожного предмета художньо-естетичного циклу.

Сучасні музикознавчі та естетичні дослідження базуються на представленні музичного твору як особливої форми емоційної діяльності людей, що складається із двох взаємодоповнюючих компонентів: самовираження та співпереживання. Опосередкованість емоційного спілкування музичним твором виявляється у специфіці естетичної музичної дії, слухання та виконання музики. Крім того, співпереживання та самовираження виявляються як символи емоційного змісту твори мистецтва. Емоційне спілкування передбачає здатність до співпереживання та самовираження людей. Естетичне емоційне спілкування опосередковується художнім предметом (музикою) та має вироблені культурою форми (спів, виконання, слухання).

У диригента має бути авторитет, він досягається всією сукупністю зазначених якостей. Тільки в тому випадку професійна діяльність диригента може бути успішною, якщо він має високий авторитет серед своїх колег. Авторитет диригента – це його моральний статус у колективі музикантів, його своєрідна форма дисципліни. Авторитет слід розглядати як форму прояви морально-психологічних зв'язків диригента з колективом. Він залежить від усього комплексу особистих та професійних якостей диригента та відношення його до суспільних цінностей.

У процесі здійснення естетичного виховання використовуються певні методи та технології, які дають можливість викладачам та майбутнім диригентам разом вирішувати питання естетичного виховання. Естетичне виховання націлене формування соціальної активності особистості, як і в естетичному плані, і у розумовому, моральному і фізичному. Це завдання реалізується за допомогою оволодіння диригентами знаннями художньо-естетичної культури, розвитку у них естетичних, психологічних якостей, які виражені естетичним сприйняттям, почуттям, оцінкою та іншими психічними категоріями естетичного виховання. Кінцевим результатом естетичного виховання майбутнього диригента є сформованість у нього соціальної активності, яка сприятиме подальшій професійній досконалості. Вся система естетичного виховання має забезпечувати цілісний естетичний розвиток, пов'язане зі збагаченням особистості художньо-естетичними знаннями, розумінням творів мистецтва, навчанням

навичкам самостійної діяльності у мистецтві, розвитком за допомогою занять мистецтвом природних сил, музичного слуху, художньої пильності, творчої уяви, оригінальності мислення, сформованості сталої естетичної свідомості.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що обґрунтування соціально-філософських принципів формування естетичної культури майбутніх диригентів сприятиме розв'язанню низки проблем, пов'язаних з духовним розвитком особистості, професійним становленням. Перспективи подальших наукових пошуків умотивовані вивченням спеціальних принципів формування естетичної культури особистості, спроможної розв'язувати актуальні проблеми художньо-естетичного виховання молоді. Одним із провідних напрямів виховної діяльності в даному питанні відводиться естетичному вихованню. Таким чином, естетичне виховання майбутнього диригента націлене на формування його суспільної активності у всіх сферах його професійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Педагогіка вищої школи. Естетичне виховання студентів : веб-сайт. URL: <https://pidru4niki.com/70184/>

pedagogika/estetichne_vihovannya_studentiv (дата звернення: 18.02.2023)

2. Калініна Л. Естетичне виховання молодших школярів як соціальнопедагогічна проблема. *Рідна школа*. 2006. № 3. С. 24–26.

3. Коваль Л. Г. Виховання почуття прекрасного. Київ : Рад. школа. 1983. 120 с.

4. Авдіївське професійно-технічне училище. Виховна робота. Естетичне виховання : веб-сайт. URL: <https://avdiivka.ptu.in.ua/estetichne-vihovannya-19-32-22-27-01-2020/> (дата звернення: 18.02.2023)

5. Полянська К. В. Естетична освіта як елемент духовного багатства індивіда. *Гілея* : науковий вісник. 2016. Вип. 104. С. 163–165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_104_46. (дата звернення: 18.02.2023)

6. Чаплигін О.К. Творчий потенціал людини як предмет соціальнофілософської рефлексії : дис. ... д. ф. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». Харків, 2001. 391 с.

7. Ушинський К.Д. Матеріали до 3 тому «Педагогічної антропології» : збірник творів : в 11-ти тт. М., 1950. Т. 10. 609 с.

8. Головіна Н.І. Естетична освіта в умовах посткультури. *Філософські обрії*. 2016. № 35. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/530273.pdf> (дата звернення: 18.02.2023)